

K VELIKOSTIM RIMSKIH POSOD¹

JANA HORVAT

Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Novi trg 5, YU-61000 Ljubljana

Pri oblikovanju najrazličnejših izdelkov so v antiki uporabljali standardne mere. Merske enote, moduli in proporci so posebno dobro proučeni v antični arhitekturi. Najdemo jih v merah gradbenih elementov, od najmanjših, kot so mozaične kocke, do tlakovcev, zidakov in vodovodnih cevi. Po istih načelih so načrtovali tudi zgradbe in mesta.² T. Kurent in L. Muhič, ki sta raziskovala module in pravila kompozicije rimskih posod, najdenih v Sloveniji, sta ugotovila, da so izdelki italskega izvora dosledno mersko standardizirani. Za module so uporabljali enostavne mnogokratnike rimskih merskih enot. Odstopanja so zelo majhna, kljub temu da proizvodni postopki, kot sta žganje keramike in pihanje stekla, vplivajo na mere. Pri preprostejši, domači lončenini pa nista opazila merske doslednosti.³ A. Oxé je spoznal pri obdelavi terre sigillate iz Oberadna, da je obstajalo več tipov pladnjev in krožnikov, ki so se med seboj razlikovali samo po premeru.⁴

T. Kurent in L. Muhič objavljata rezultate meritev posameznih posod, zanimivo in jasnejšo sliko pa bi dobili, ko bi izmerili več posod enake oblike. Lažje bi ugotovili idealno zamišljene mere in videli bi, kakšna odstopanja so nastajala zaradi tehnike izdelave.

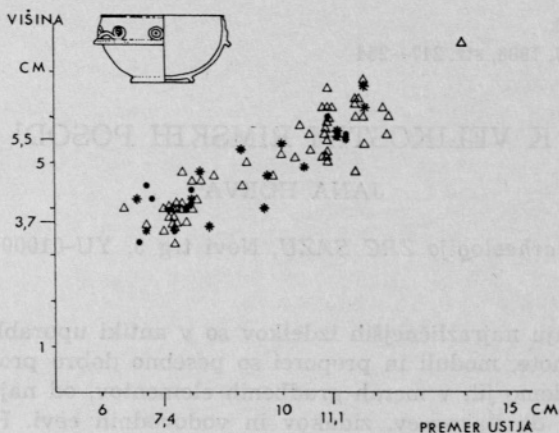
Pogoj za uspešen preizkus je večje število zadovoljivo ohranjenih posod istega tipa. Na emonskih grobiščih sem izbrala tri skupine, ki se med seboj razlikujejo po izvoru in materialu: skodelice iz terre sigillate, steklene skodelice z ovrtnikom in posode iz preprostejše keramike — sklede z izvihanim ustjem, sklede s profiliranim ustjem in krožnike.⁵ Premere ustij in višine posod sem nanese na koordinatni sistem (sl. 1—6).⁶

Skodelice iz terre sigillate

Obliki Haltern (Ha) 12 in Haltern (Ha) 15 (sl. 1 in 2)

I. Mikl-Curk je sigillato iz Emone na podlagi oblik, okrasa in izdelave natančno kronološko obdelala. Prezela sem njene datacije in v koordinatnem sistemu z različnimi znaki upoštevala delitev na dve obdobji. Starejše skodelice Ha 12 in Ha 15 so iz Tiberijevega ali zgodnjega Klavdijevega časa, mlajše so klavdijske in kasnejše.⁷

Na slikah 1 in 2 jasno vidimo dve velikosti skodelic, ki so bile istočasno v uporabi. Osrednje vrednosti skupin sem primerjala z rimskimi merami. Po-

Sl. 1: Velikosti skodelic Ha 12. ● Tiberijev in zgodnji Klavdijev čas, △ Klavdijev čas, * časovno neopredeljene.

Fig. 1: The sizes of cups Haltern 12. ● Tiberian and early Claudian period, △ Claudian period, * indefinitely dated.

kazalo se je, da se skladajo z mnogokratniki rimskega palca in da je razmerje med višino in širino skodelic 1 : 2 (rimski palec — *digitus*: 18,48 mm).⁸ Mere posameznih skodelic lahko odstopajo od središčne velikosti za 1 cm in več, kar je verjetno posledica tehničnih postopkov pri obdelavi gline.

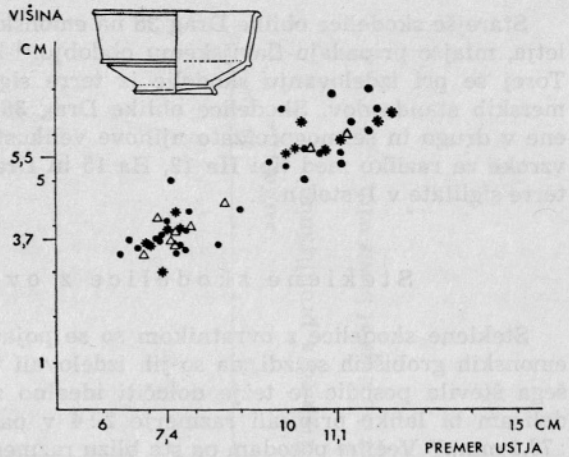
Idealne mere skodelic Ha 12 in Ha 15:

manjša	višina	premer ustja
acetabulum	36,96 mm	73,9 mm
	2 palca	4 palci
večja	55,4 mm	110,9 mm
paropsis	3 palci	6 palcev

Že S. Loeschcke je pri objavi Halterna ločil v servisih iz terre sigillate velike in male skodelice.⁹ Kombinacija krožnika in dveh različno velikih skodelic je bila osnova servisov namiznega posodja iz srebra in iz terre sigillate. V klasičnih pogrinjkih se je sestava ponovila štirikrat ali trikrat (12 ali 9 delni pogrinjek). V Cannstattu so kombinirali 6 krožnikov in 3 skodelice. Če se je del izgubil, je servis ostal nepopoln ali pa so manjkajočo posodo nadomestili z drugo podobne oblike.¹⁰ Vse posode so imele enak profil, velika in mala skodelica pa tudi enako obliko. Mala skodelica se je imenovala *acetabulum*, velika skodelica *paropsis*.¹¹ Takšni pogrinjki so ustrezali rimskim običajem pri mizi. Jedi so prinesli na pladnjih in jih razdelili po krožnikih, v številnih skodelicah pa so bile različne omake.¹²

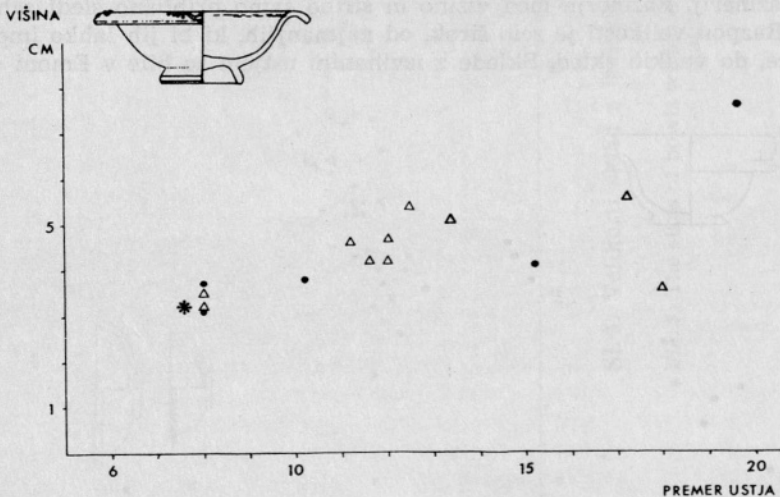
Sl. 2: Velikosti skodelic Ha 15. ● Tiberijev čas, △ Klavdijev čas, * časovno neopredeljene.

Fig. 2: The sizes of cups Haltern 15. ● Tiberian period, △ Claudian period, * indefinitely dated.

Oblika Dragendorff (Drag) 36 (sl. 3)

Na koordinatnem sistemu skodelic Drag 36 vidimo drugačno sliko kot pri prejšnjih dveh tipih. Tokrat ne moremo govoriti o dveh velikostih, ampak so točke precej razpršene. Manjši skupini bi lahko videli le v petih posodah s premerom ustja okoli 5 cm (blizu jim je razmerje 2:4 v palcih [36,96 : 73,9 mm]) in v šestih posodah s premerom okoli 12 cm (blizu so razmerju 2:5 v unčah [49,2 × 123,0 mm]).¹³

Sl. 3: Velikosti skodelic Drag 36. ● Klavdijev čas, △ flavijsko obdobje, * časovno neopredeljene.

Fig. 3: The sizes of cups Dragendorff 36. ● Claudian period, △ Flavian period, * indefinitely dated.

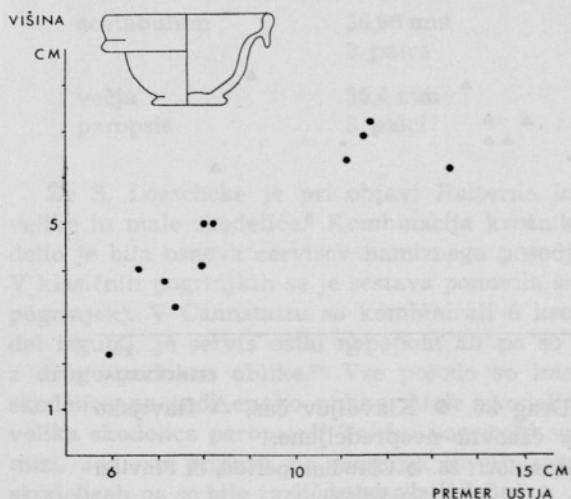
Starejše skodelice oblike Drag 36 na emonskem grobišču so iz sredine 1. stoletja, mlajše pripadajo flavijskemu obdobju.¹⁴ Že starejše so mersko neenotne. Torej se pri izdelovanju skodelic iz terre sigillate niso vedno strogo držali merskih standardov. Skodelice oblike Drag 36 so zelo primerne za skladanje ene v drugo in se mogoče zato njihove velikosti ne grupirajo. Morda pa lahko vzroke za razliko med tipi Ha 12, Ha 15 in Drag 36 iščemo v razvoju delavnice terre sigillate v 1. stol. n. š.

Steklene skodelice z ovratnikom (sl. 4)

Steklene skodelice z ovratnikom so se pojavile v flavijskem obdobju.¹⁵ Na emonskih grobiščih se zdi, da so jih izdelovali v dveh velikostih. Zaradi manjšega števila posodic je težje določiti idealno zamišljene mere. Manjšim skodelicam bi lahko pripisali razmerje 2 : 4 v palcih ali 3 : 6 v polunčah (36,9 : 73,9 mm).¹⁶ Večjim posodam pa sta blizu razmerji 3 : 6 v palcih (55,4 : 110,9 mm) in 5 : 10 v polunčah (61,5 : 123,0 mm). Če so skodelice res mersko usklajene, potem so odstopanja večja kot pri keramiki, kar bi bilo razumljivo zaradi načina izdelovanja steklenih posod.

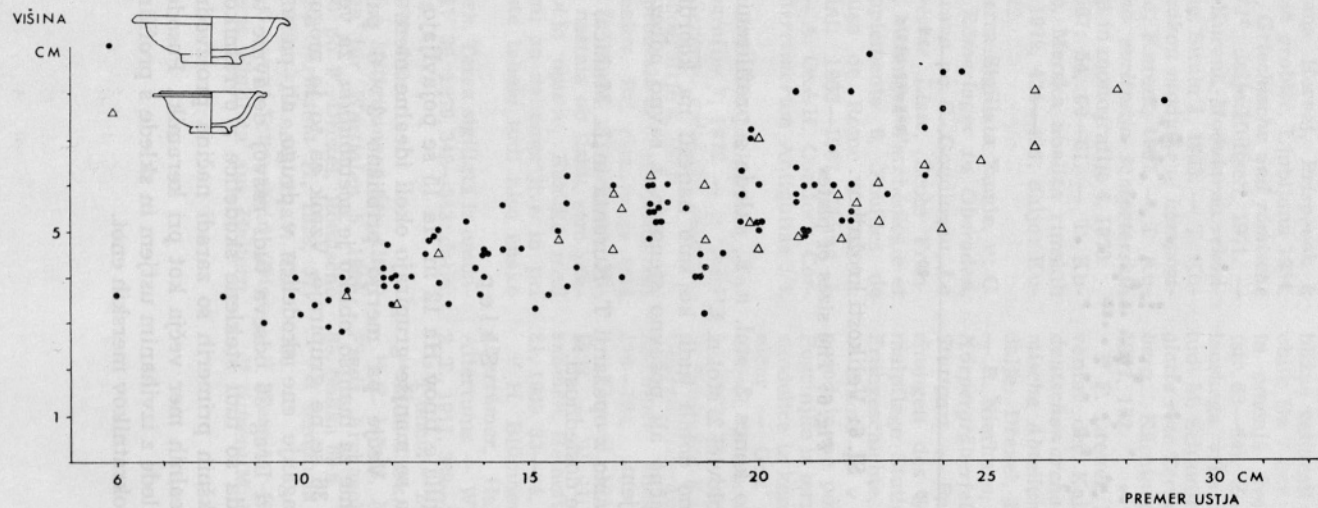
Sklede z izvihanim ustjem, sklede s profiliranim ustjem (sl. 5) in krožniki (sl. 6)

Na sl. 5 se še jasneje vidijo značilnosti, ki smo jih opazili že pri skodelicah Drag 36. Mere skled so neodvisne od mnogokratnikov merskih enot in njihovih razmerij. Razmerje med višino in širino samo približno sledi zahtevam oblike. Razpon velikosti je zelo širok, od najmanjših, ki bi jih lahko imenovali skodelice, do velikih skled. Sklede z izvihanim ustjem so bile v Emoni v upo-

Sl. 4: Velikosti steklenih skodelic z ovratnikom.

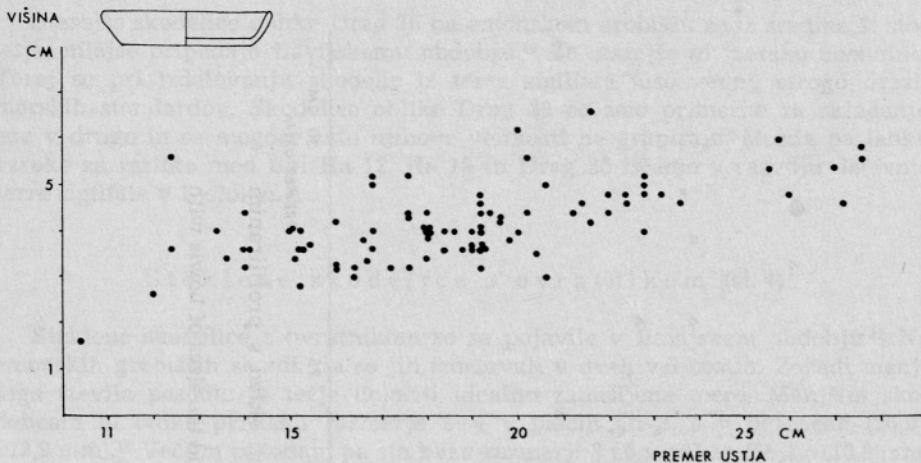
Fig. 4: The sizes of glass cups with collars.

Sl. 5: Velikosti skled z izvihanim ustjem (●) in velikosti skled s profiliranim ustjem (△)

Fig. 5: The sizes of bowls with outwardly curving rims (●) and the sizes of bowls with flatly cut or everted rims (△).

Sl. 6: Velikosti krožnikov.

Fig. 6: The sizes of plates.

rabi od konca 1. stol. do konca 2. stol. n. š., skleda s profiliranim ustjem pa konec 1. stol. in v prvi polovici 2. stol. n. š.¹⁷

Podobno sliko (6) smo dobili tudi, ko smo nanesli na koordinatni sistem mere krožnikov z navpično ali poševno steno in z ravno odrezanim ali navznoter zapognjenim ustjem.

Torej se lahko strinjamo z opažanji T. Kurenta in L. Muhiča, da v preprostejši lončenini ni merske doslednosti.¹⁸

Sklep

Skodelice iz terre sigillate tipov Ha 12 in Ha 15 se pojavljajo v dveh velikostih. Ugotovili smo, da se manjše grupirajo okoli idealne mere 2×4 rimske palce ($36,96 \times 73,9$ mm). Večje pa merijo približno 3×6 palcev ($55,4 \times 110,9$ mm). Latinsko ime za manjšo obliko je *acetabulum*, za večjo *paropsis*. Velikosti skodelic Drag 36 se ne grupirajo. Vzrok za to je mogoče oblika, ki je zelo primerna za zlaganje ene skodelice v drugo, ali pa v razliki med skodelicami Ha 12, 15 in Drag 36 odseva tudi razvoj delavnic terre sigillate v 1. stol. n. š. Zdi se, da so tudi steklene skodelice z ovratnikom izdelovali v dveh velikostih. V takšnih primerih so zaradi načina proizvodnje steklenih posod) odstopanja od idealnih mer večja kot pri keramiki. Posode iz navadne keramike — krožniki, skleda z izvihanim ustjem in skleda s profiliranim ustjem — so neodvisne od mnogokratnikov merskih enot.

¹ Članek je prirejen odlomek diplomatske naloge: Jana Horvat, *Prispevek k analizi emonskih grobišč*, Ljubljana 1984.

² F. Hultsch, *Griechische und römische Metrologie*, 1971²; dalje: Hultsch, 1971. — M. Detoni / T. Kurent, *Modularna rekonstrukcija Emone*, Situla 1, 1963. — T. Kurent, *Osnovni zakon modularne kompozicije*, 1967; dalje: Kurent, 1967. — T. Kurent, *Modularna evritmija šempeterskih edikul*, Katalogi in monografije 4, 1970.

³ Kurent, 1967: 54, 60—61. — T. Kurent / L. Muhič, *Merska analiza rimskih posod*, AV 23, 1972, 424—426; dalje: Kurent/Muhič, 1972.

⁴ A. Oxé, *Terra Sigillata Funde*, v: C. Albrecht, *Das Römerlager in Oberaden*, 1938, 36 s; citirano po C. Goudineau, *La Céramique Arétine Lisse*, École Française de Rome, *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, Suppléments 6, *Fouilles de l'École Française de Rome à Bolsena* (Poggio Moscini) 1962—1967, Tome 4, 1968, 27—28. — A. Oxé/H. Comfort, *Corpus Vasorum Arretinorum Antiquitas* 3/4, 1968, 25.

⁵ S. Petru, *Emonske nekropole*, Katalogi in monografije 7, 1972. — S. Plesničar — Gec, *Severno emonsko grobišče*, Katalogi in monografije 8, 1972.

⁶ Mere sem prenesla iz objavljenih risb in ne z originalov. Pri risanju je bila posoda namreč že enkrat premerjena. Odstopanja, ki so nastala ob tisku, sem preverila s pomočjo opisov. Razlike med opisi in risbami so zanemarljive in pri predmetih z iste tabele tudi niso enako usmerjene.

⁷ I. Mikl-Curk, *Terra sigillata iz emonskih grobišč*, AV 30, 1979, 342—343; dalje: Mikl-Curk, 1979.

⁸ Hultsch, 1971: 700.

⁹ S. Loeschcke, *Mitteilungen der Altertumskommission für Westfalen* 5, 1909, 136 ss; citirano po F. Drexel, *Römische Sigillataservices*, *Germania* 11, 1928, 51; dalje: Drexel, 1928. — V novi objavi Halterna podaja S. von Schnurbein (*Die unverzierte Terra Sigillata aus Haltern*,

Bodenaltertümer Westfalens 19, 1982) približne velikosti malih in velikih skodelic oblik Ha 7 (str. 35—37), Ha 8 (str. 45—49) in omenja dve velikosti oblike Ha 15 (str. 63—64). Za skodelice Ha 15 s Štalenskega vrha ugotavljata dve velikosti tudi M. Schindler in S. Scheffenegger (*Die glatte rote Terra sigillata vom Magdalensberg*, *Kärntner Museumsschriften* 62, 1977, 162).

¹⁰ F. Drexel, *Ein ägyptisches Silberinventar der Kaiserzeit*, *Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts, Römische Abteilung* 36/37, 1921—22, 34—57; dalje: Drexel, 1921—22. — Drexel, 1928. — R. Nierhaus, *Das römische Brand- und Körpergräberfeld »Auf der Steig« in Stuttgart — Bad Cannstatt*, Veröffentlichungen des Staatl. Amtes für Denkmalpflege Stuttgart, Reihe A, Vor- und Frühgeschichte, Heft 5, 1959, 42—44. — V Emoni je v grobovih manjše število posod in ne poznamo popolnih servisov. Pogrinjke iz terre sigillate so dopolnjevale skodelice iz keramike tankih sten. L. Plesničar — Gec, *Keramika emonskih nekropol*, *Dissertationes et monographiae* 20, 1977, 23; dalje: Plesničar-Gec, 1977. — E. Schindler-Kaudelka, *Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg*, *Kärntner Museumsschriften* 58, 1975, 178—184.

¹¹ Drexel, 1921—22: 41, 42. — Drexel, 1928. — W. Hilgers, *Lateinische Gefäßnamen*, Beihefte der Bonner Jahrbücher 31, 1969, 33—34.

¹² H. Blümner, *Die römischen Privataltertümer*, *Handbuch der klassischen Altertums — Wissenschaft* 4. Bd., 2. Abt., 2. T., 1911, 389—399.

¹³ 1 uncia = 24,6 mm. Hultsch, 1971: 700.

¹⁴ Mikl-Curk, 1979: 342, 343.

¹⁵ C. Isings, *Roman Glass from Dated Finds*, *Archaeologica Traiectina* 2, 1957, 88, oblika 69 a.

¹⁶ 1 semuncia = 12,3 mm. Hultsch, 1971: 700.

¹⁷ Plesničar-Gec, 1977: 52—55.

¹⁸ Kurent/Muhič, 1972.

ABOUT THE SIZES OF ROMAN VESSELS

Summary

The sizes of vessels found in the Roman cemetery of Emona are compared to Roman measurements. Terra sigillata cups (types Haltern 12 and 15) are presented in two groups according to their size (**fig. 1** and **2**). The smaller cups, called *acetabulum*, are two *digiti* in height while the diameter of the rim is four *digiti*. The larger cups (*paropsis*) correspond to the ideal measurement of 3×4 *digiti*. Terra sigillata cups of type Dragendorff 36 cannot be categorized into groups on the basis of size (**fig. 3**). However, as this form is very convenient for stacking the cups, this may explain the lack of significant size differentiation. The development of terra sigillata workshops in the 1st century A. D. may offer another explanation for the size variations between types Haltern 12 and 15 and Dragendorff 36. It seems that glass cups with collars were also made in two sizes (**fig. 4**). The technique of glass production might cause more significant variations from the ideal measurement than would occur in the production of ceramics. Plates (**fig. 6**), bowls with outwardly curving rims, and bowls with flatly cut or everted rims (**fig. 5**) are all common ceramic types which do not agree with Roman measurements. The relation between the height of the vessel and the diameter of its rim is relevant only in terms of the general form of the vessel.